

ДУНЯВИЯТ - МОДЕЛИ МУВАФФАҚИ ДАВЛАТДОРӢ

ДАВЛИЁРОВА САФАРГУЛ ТЕШАЕВНА

номзади илмҳои фалсафа, дотсент, ходими пешбари илмии шуъбаи Осиеи
Марказии Институти омӯзиши масъалаҳои давлатҳои Осие ва Аврупои
АМИТ. Суроға: 734025, Тоҷикистон, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ 33.

dsafargul@mail.ru

Мақола ба таҳқиқ ва омӯзиши дунявият ҳамчун модели муваффақи давлатдорӣ бахшида шудааст. Қайд гардидааст, ки дунявият низомест, ки дар он фаъолиятҳои сиёсӣ ва динӣ аз ҳам ҷудо амал мекунанд. Яъне ниҳодҳои сиёсӣ динӣ аз ҳам ҷудо амал мекунанд. Дар ин низом қонунгузорӣ дар чорҷӯбаи заруриятҳои иҷтимоӣ ба роҳ монда шуда, асли ҷудоии ҳукумати дин дар қонуни асосии бисёре аз кишварҳои демократӣ сабт гардидааст. Нақши низоми дунявӣ ҳамчун нерӯи пешбарандаи ҷомеа дар ҷаҳони имрӯз нишон дода шудааст. Дигар ин ки, дунявият ҳамчун нерӯи ақлу хирад, дониш ва дастовардҳои илмӣ доништа шудааст. Тибқи он бояд ҳар мушкили сиёсӣ иҷтимоӣ дар доираи илмӣ муайян ва мавриди баррасӣ қарор бигирад.

Калидвожаҳо: *Дунявият, демократия, давлат, дин, миллат, ҷомеа, фарҳанг.*

Дунявият бе динӣ набуда, он модели муваффақи давлатдорӣ мебошад. Ба ибораи дигар, дунявият ҳамчун ҳаракати иҷтимоӣ буда, масъалаҳои имрӯзи дунёи таввҷух дода мешавад. Ҷои дигар, дунявӣ будан чунин маъно дорад, ки манбаи қудрат халқ аст, яъне халқ дар марказ аст ва давлати дунявӣ омили суботи амнияти миллӣ ба ҳисоб меравад.

Шарҳи мафҳуми дунявият бар он асос меёбад, ки тибқи он ҳукумат ва дигар сарчашмаҳои волоияти қонун бояд аз ҳар як намуди дин ҷудо бошанд. Аз як тараф, дунявият метавонад маънои озодӣ аз қонунҳо ва таълимоти

динӣ ва набудани маҷбури ба эътиқоди диниро аз ҷониби давлат ва ҷомеа дошта бошад, ки бояд дар масъалаҳои дин бетараф бошанд. Аз тарафи дигар, дунявият метавонад мафхумро дар назар дошта бошад, ки фаъолияти одамон, бахусус фаъолиятҳои сиёсӣ, бояд ба далелҳо ва исботҳо асос ёфта, аз даҳлати динӣ бетараф бошанд.

Асосан, дунявият ё ба истилоҳ, «секуляризм» (аз калимаи латинии *saecularis* ба маънои дунявият) бо чанд маъно ифода меёбад:

- бадалшавии моликияти ибодатгоҳҳои динӣ ба дунявӣ;
- мусодираи амволи муассисаҳои динӣ ва интиқоли онҳо ба ҷомеаи шаҳрвандӣ;
- аз доираи фаъолиятҳои ҷамъиятӣ ва зеҳнӣ озод намудани таъсири дин [1, с. 2].

Яъне, дунявият ва ё ҷудоии дину сиёсат яке аз аслҳои ҷомеаи демократӣ ба ҳисоб меравад ва ин ҳар ду ба ҳам робитаи бисёр наздикеро доранд. Дар ҷомеаҳои демократии ҷаҳон бо тавачҷуҳ ба ҳокимияти тамоми мардум ва ҳукумати ҳамаи гурӯҳҳои иҷтимоӣ асли дунявият, ё ҷудоии ҳукумату дин сабаби пайдоиши арҷгузорӣ ба ҳама навъи боварҳо, мазҳабҳо ва андешаҳои ақидаҳои мегардад, ки онҳо таъминкунандаи озодии динӣ ва мазҳабӣ баромад менамояд.

Хусусияти асосӣ ва фарқкунандаи дунявият мақоми муайянкунанда ва бартарият доштани арзишҳои дунявӣ нисбат ба арзишҳои динист, ки дар раванди фаъолияти ҳаётии одамон ба зухур мерасад. Мавқеи дунявият хусусияти зиддидинӣ надошта, дар он мақоми аввалиндараҷа на ба арзишҳои динӣ, балки ба арзишҳои дунявӣ дода мешавад [3].

Одамон дар ҳама гуна ҷомеа ахлоқ доранд, ҳатто агар одамон ба ҳудоҳои гуногун эътиқод дошта бошанд ё ба ҳеч чиз бовар надошта бошанд ҳам. Ахлоқ маънои “риоя кардани фармудаҳои илоҳӣ” – ро надорад. Ин маънои “кам кардани ранҷу азоб” - ро дорад. Аз ин рӯ, барои рафтори ахлоқӣ ба ягон асотир, афсона ё устура бовар кардан лозим нест. Шумо танҳо бояд ҳассосиятро нисбат ба ранҷу азоб инкишоф диҳед. Агар шумо дарк намоед,

ки амалҳоятон боиси ранчу азобҳои нолозим ба худатон ва ё ба дигарон мешаванд, пас табиатан кӯшиш кунед, то аз онҳо худдорӣ намоед [7].

Айни замон бо тақозои маҷрои беҳудудӣ ҷаҳонишавӣ ва густариш ёфтани он, раванди баҳампайвандиву вобастагии мутақобилаи давлатҳову кишварҳо, миллатҳову тамаддунҳои мухталиф дар ҳоли густариш мебошанд. Дастовардҳои умумибашарӣ, меъёри ҷомеаи демократӣ ва арзишҳои асили миллӣ вусъат ёфта истодаанд. Миллатҳои хурду бузург доираи фарҳангу тамаддуни хешро аз ҳисоби ба ҳамдигар наздик гардондани тамаддунҳои ҳамҷавор тавсеа мебахшанд. Давлатҳои тозаистиклол бошанд, аз фишори низомҳои сиёсӣ барканор гардида, дар талоши таҳкими истиқлолият, тақвият бахшидани худшиносиву ҳудогоҳии миллӣ ва ёфтани мақому манзалати ба худ муносиб дар ҷомеаи муосир мебошанд.[6, с.9]

Имрӯз вазифаи муқаддаси мо зиёиёни кишвар, олимону пажӯҳишгарон, тарбиятдиҳандагон, таълимдиҳандагон ва волидайн дар назди Ватан - модар ин аст, ки бо кирдор ва рафтору гуфтор, бо тамоми азму иродаи худ ҷаҳду талош намуда, нозуқиҳои фарҳанги асили миллиамонро бо тамоми назокаташ ба насли ҷавону ояндасоз ба мерос гузорем.

Ҳамзамон, ҷараёни бошиддати ҷаҳонишавӣ олами моро тағйир медиҳад, яъне, тамаддун, фарҳанг, анъана, урфу одат, дину мазҳаб ва суннатҳои анъанавиро то андоза заиф сохта, ҳатто хатари тамоман аз байн рафтани ин арзишҳои миллиро ба миён меорад. Ин омил метавонад, боиси бегонагӣ ва ҷудой аз раванди ягонагӣ, ҳамгирой, ҳамзистӣ ва таҳаммулпазирӣ гардад.

Дигар зарурати дунявият дар он ифода меёбад, ки неруи пешбарандаи ҷомеаҳо дар ҷаҳони имрӯз ақлу хирад, дониш ва дастовардҳои илмӣ доништа мешавад. Тибқи он бояд ҳар мушкили сиёсӣ иҷтимоӣ дар доираи илмӣ мавриди баррасӣ қарор бигирад. Аз тарафи дигар, дар ҷаҳони имрӯз чун идораи иҷтимоӣ ва низоми идоракунӣ дар бештари аз кишварҳои ҷаҳон, низоми демократӣ аст, яке аз воситаҳои асосии таъмини демократия ва озодиҳои инсон ин ҷудоии навъи идораи сиёсӣ аз бовару мазҳаб ҳисобида мешавад [5].

Миллати тоҷик соҳиби ойину суннатҳои бостонӣ ва фарҳанги қадима буда, дар тамаддуни ҷаҳонӣ саҳми сазовор гузоштааст. Суннату ойинҳои нек ва ҷашнҳои миллии мо, мисли Наврӯз, Меҳргон, Сада ва Тиргон дар тӯли таърих барои тарғиби ахлоқу маънавияти созанда хидмат кардаанд. Тоҷикистони соҳибистиклоли мо таъриху маданият ва фарҳанги қадимаи бою ғанӣ дорад, алалхусус, осорҳои хаттию илмӣ, санъат, меъморӣ, шаҳрсозӣ, анъанаҳои иҷтимоӣ ва ғайраҳо шаҳодати ин гуфтаҳоаст. Дар тӯли ҳазорсолаҳо аҷдодони бихраду дурандеши мо урфу одати миллии худро ҳифз ва нигоҳ доштаанд, ки он бо мурури замон ба ҳазорон монеаҳо дучор гардида, ҳам дар шакли хаттӣ ва ҳам дар шакли шифохӣ ба мо мерос мондааст, ки дар навбати худ аз арзишҳои асили миллиамон маҳсуб меёбанд.

Бояд иброз намуд, ки дар низоми дунявӣ бархе аз ҷавонону ҷавондухтарон ва ҳатто калонсолон ба тақлидкорӣ ва зоҳирпарастӣ рӯ меоранд, ки ин аз иродаи қавӣ надоштани онҳо ва дур буданашон аз маърифати динӣ ва дунявӣ дарак медиҳад. Дар ин маврид устои дақиқназар, Мавлоноӣ бузург Ҷалолиддин Балхӣ, ки донандаи беҳтарин расму русум ва анъаноти таърихӣ миллати куҳанбунёди тоҷик мебошад, муқобили ҷамағуна рафтору урфу одати зарарнок пайгири на мубориза бурда, тақлиди ноогоҳонаю кӯр-кӯронаро хеле нишонрас мазаммат кардааст:

Халқро тақлидашон барбод дод,

Эй дусад лаънат бар он тақлид бод [2].

Мусаллам, аст, ки тоҷикон дар тӯли таърих ба як қатор дастовардҳои моддию маънавӣ, фарҳангофаринӣ, маърифатбунёдӣ дар ҷаҳон шуҳратёр гардидаанд. Манзур аз ин гуфтаҳо, эҳёи расму русуми аҷдодӣ дар доираи фарҳанги миллий ва нақши созандаи он дар эҳёи давлатдорӣ навини тоҷикон таҷассум гардидааст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон борҳо аз минбари баланди Созмони Милали Муттаҳид ба ҷомеаи ҷаҳонӣ доир ба оқибатҳои бетарафӣю безътиной нисбат ба хувият, таъриху фарҳанг ва дигар муқаддасоту арзишҳои миллий хушдор додааст. Бо боварии том гуфта метавон, ки

унсурҳои фарҳангӣ таърихи қадима дошта, онҳо ҷавҳари фарҳанг, ҷаҳонбинӣ ва дастовардҳои мебошанд, ки аз насл ба насл гузашта, ташаккул ёфта, неруви хирад, меҳру муҳаббатро ба худ касб намуда, таҷассумкунандаи таърих ва маърифату маданияти халқҳо гардидаанд. Нуқтаи назари дигар ин аст, ки фарҳангҳо якрангу як маъно набуда, дар тӯли таърихи инсоният аз насл ба насл гузашта, ба фарҳангҳои наслҳои гуногуни ҷаҳон бархӯрда, омешиш ёфтааст ва маҳз дар чунин бархӯрдҳо заифию бузургии худро дар ёфтааст.

Агар ба таърихи башарият назар афканем, дар охир ва ё аввали ҳар як садсола воқеаҳои бунёдӣ ба вуҷуд меоянд, ки як давраи муайяно дар бар мегиранд. Дар ин раванд ҳамон давлат ва миллате пирӯзӣ ба даст меорад, ки бо худсозӣ машғул гардад. Равандҳои ҷаҳони муосир ва ҷаҳонишавӣ тақозо доранд, то ба худсозӣ машғул бошем, давлатамон узви комилҳукуки ҷомеаи башарӣ бошад, дар акси ҳол ҳамон хориву зорӣ, ғуломиву бандагӣ ва тафаккури асри “сангин” моро интизор аст. Имрӯз даврае фаро расидааст, ки аз “худсозиҳо”, аз “худшиносӣ” ва аз “худогоҳӣ” ба зинаи дигар ба “худбаҳоидиҳӣ” ва ба “худшиносӣ” гузарем.

Таърих гувоҳ аст, ки аз ҷониби истилогарони аҷнабӣ бисёр кӯшишҳои аз байн бурдани забон, адабиёт, фарҳанг, илм, маориф, санъат ва дар маҷмӯъ хувияту худшиносии миллати тоҷик ба вуқӯъ пайвастааст. Аммо миллати озодаи тоҷику ободкору худогоҳи мо - тоҷикон ҳаммаи мадду ҷазр ва тӯфонҳои харобкори зиндагиро бо неруи созандаи хеш паси сар намуда, аз имтиҳони пуршиддати таърих шарафмандона гузашт ва имрӯз бо сарвари Пешвои муаззами худ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба бунёди як ҷомеаи воқеан миллӣ камар баста, умед дорад дар тамоми ҷанбаҳо ба комёбиҳо муваффақ хоҳем хоҳад гардид.

Қобили зикр аст, ки мардуми фарҳангсолори Тоҷикистон дунявиятро ба сифати сохтор ва низоми дархӯри сиёсӣ, фикрӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ пазируфта, дар ин масир пайгири на ҳаракат намоянд.

Масъалаи дунявият дар чомеаи имрӯзаи Тоҷикистон ҳаргиз ифодагари сисёсати зиддинии давлат намебошад. Давлати соҳибистиклоли Тоҷикистон барои ба чо овардани фарзҳои динӣ барои шаҳрвандонаш ҳамаи шароитҳоро фароҳам сохта истодааст ва дар ин замина дин ҳамчун падидаи иҷтимоӣ чузъи ҷудонашавандаи чомеаи муосир эътироф гардидааст. Аз ин лиҳоз, таҳқиқ ва омӯзиши масъалаи дунявият дар фарҳанги миллии тоҷикона дорои принсипу нозуқиҳои ба худ хос буда, паҳӯҳишгарони муосир муаззафанд, ки ба ин масъала аз диди ҷадид назар намоянд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳарчанд 99% шаҳрвандон мусулмонанд, вале чомеаи он дунявӣ мебошад. Зеро оину фарҳанги миллии тоҷикон аз арзишҳои исломие, ки ба қонунгузори амалкунандаи кишвар муҳолифат накарда, фарҳанги умумиинсониро пайгирӣ мекунанд сарчашма мегиранд. Пешвои миллат низ ишора ба эътирофи нақши махсуси мазҳаби ҳанафии дини ислом дар инкишофи фарҳанги миллии ва ҳаёти маънавии халқи Тоҷикистон қайд намудаанд, ки: “Асли дунявият дар робита ба масъалаи худшиносии таърихии миллати тоҷик чунин маъно дорад, ки мо ба мероси таърихии бузургони худ аз рӯи муносибати онҳо ба фарҳанги умумибашарӣ менигарем. Танҳо аз ҳамин мавқеъ аҳамияти таърихӣ ва амалии мероси фарҳангиро барои имрӯзи миллати тоҷик дуруст шиноختан мумкин аст. Дар ин мероси исломӣ бузургони халқи тоҷик истисно нестанд [1]”.

Бояд гуфт, ки танҳо ҷавонони соҳибмаърифату боистеъдод, бонангу номус ва дорои ҷаҳонбинии муосир метавонанд ҳамчун ворисони сазовори таъриху фарҳанги миллии рисолати ватансозиро ба дӯш гирифта, қарзи фарзандии худро дар назди Ватан сарбаландона иҷро намоянд. Ҷавонони ватандӯсти мо минбаъд низ бо ҳисси баланди худшиносиву худогоҳии миллии, зиракии сиёсӣ ва маърифати баланди ҳуқуқӣ ҷиҳати пешрафти Ватани муқаддаси худ, густариши ваҳдати миллии, таъмини суботу оромӣ ва таҳкими истиклолияти давлатӣ аз худ ташаббусҳои созанда нишон дода, ҷиҳати боз ҳам мустаҳкам гардидани мақому манзалати Тоҷикистони соҳибистиклол дар арсаи байналмилалӣ саҳми сазовори худро мегузоранд.

Агар мо хоҷем, ки ояндаи Ватан ва мардуми онро боз ҳам ободу осуда бинем, бояд пояҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангии давлати мустақили Тоҷикистонро ҳамчониба таҳким бахшем. Ин вазифаи ватандорӣ ва қарзи фарзандии ҳар шаҳрванди баору номуси Ватан аст.

Дар низоми давлатдорӣ дунявӣ майдони густариши дониш ва хиради инсонӣ тавсеа меёбад, то афроди ҷомеа ба масоили фикрӣ, сиёсӣ, ақидатӣ, иҷтимоӣ ва маданӣ бархӯрд карда тавонанд. Ҳадафи ниҳой дар низоми давлатдорӣ ва ҷомеасозии дунявӣ, ки ҳанӯз дар қолаби бовардоштҳои бостонӣ ва ормонгароии миллӣ рехта шудааст, раҳонидани инсон ва дар маҷмӯъ, ҷомеа аз бунбасти чаҳолату хурофот мебошад.

Бояд гуфт, ки давлати дунявӣ усули эътирофшудаи модели давлатдорӣ муосир буда, ҳеҷ гоҳ бар зидди дин нест, балки озодсозии дин аз хурофот аст, ки ба дин таҳмил мешаванд.

Маҳз ҳамин дунявият буд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар як муддати кӯтоҳ аз сӯйи ҷомеаи ҷаҳонӣ хуш пазируфта шуд ва давлати баробарҳуқуқ эътироф гардид. Тибқи Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон, давлати дунявӣ эълон шудааст (моддаи 1) ва иттиҳодияҳои динӣ аз давлат ҷудо буда, ҳеҷ як мафкура, аз ҷумла мафкураи динӣ (моддаи 8) “ба ҳайси мафкураи давлатӣ” эътироф намешавад. Ташкилотҳои динӣ ба қорҳои давлатӣ мудохила карда наметавонанд. Эътиқоди динӣ қори хусусии ҳар шахс буда, “ҳар кас ҳақ дорад муносибати худро нисбат ба дин мустақилона муайян намояд, алоҳида ва ё якҷоя бо дигарон динро пайравӣ намояд ва ё пайравӣ накунад, дар маросим ва расму оинҳои динӣ иштирок намояд” (моддаи 26) [4].

Вале иттиҳодияҳои динӣ бояд дар зери назорати давлат қарор дошта бошанд ва дар ҷаҳорҷӯбаи қонун амал намоянд.

Ҳамин тариқ, дар ҷомеаи мураккаби имрӯзӣ, ки аз ниҳодҳои гуногун дар заминаи заруриятҳо ва ниёзҳои иҷтимоӣ ташаккул ёфтааст, ба идоракунии ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ бояд фардҳо аз лиҳози ҳирфаю мутахассисият пазируфта шаванд ва онҳо вобаста аз тавони иҷрои ин ё он амал бар сатҳи идоракунии иҷтимоӣ мақбулу шоиста доништа шаванд.

Таҷриба нишон медиҳад, ки дар замони муосири фанноварию илмӣ танҳо низоми дунявӣ метавонад аз як тараф ҳамзистии осоиштаи дину боварҳои гуногунро таъмин созад, онҳоро дар зехни фард, ҳамчун муқаддасоти фардиву ҳарими хусусӣ ҳифз намояд ва аз тарафи дигар ба хоҳири пешрафти кишварҳои давлатҳо заминаи мусоиди илмию фанноварӣ ба миён оварда барои зиндагии босаодати инсонҳо имкон ба вуҷуд оварад.

Сарчашмаҳои истифодашуда:

1. Ашуров А. Дунявият дар Фаронса: мафҳум ва заминаҳои пайдоиши он. Маҷаллаи академии илмию оммавӣ “Илм ва ҷомеа” №1 (28), 2022.
2. Давлиёрова С. Танзим баракати зиндагӣ. www.osiyoavrupo.tj
3. Ниёзӣ Ё. Дунявият ва ҷаҳонбинии илмӣ. [Манбаи электронӣ] <https://farazh.tj/sahifai-asosy/amniyat/dunjavijat-va-jahonbinii-ilmy/> Санаи мурочиат 05.05.2022с.
4. Салимов А. Дунявият: Роҳи ману мо ба сӯи фардо. [Манбаи электронӣ] <http://www.jomea.tj> node. Санаи мурочиат 05.05.2022с.
5. Шарифзода И. Зарурати бартарияти ҷомеаи дунявӣ. [Манбаи электронӣ] <https://ravshanfikir.tj/shinokhti-masoili-i-timo-va-sijos.html> Санаи мурочиат 06.09. 2022
6. Эмомалӣ Раҳмон. Тоҷикон дар оинаи таърих. Китоби сеюм. Аз Ориён то Сомониён. Душанбе, “Ирфон”, 2006. С. 9.
7. Ювал Ной Харари. 21 урӯк для XXI века. Синдбад, Москва, 2021. саҳ.244

СЕКУЛЯРИЗМ - УСПЕШНАЯ МОДЕЛЬ ПРАВИТЕЛЬСТВА

Статья посвящена исследованию и изучению светскости как успешной модели государственности. Отмечается, что секуляризм представляет собой систему, в которой политическая и религиозная деятельность осуществляются отдельно. То есть политические и религиозные институты действуют отдельно. В этой системе законодательство устанавливается в рамках общественных потребностей, а принцип разделения власти и религии зафиксирован в основном законе многих демократических стран. Показана роль светской системы как движущей силы обществ в современном мире. Другое дело, что секуляризм видится как сила интеллекта, знаний и научных достижений. Согласно ему, всякая политическая и социальная проблема должна рассматриваться в рамках определенной науки.

Ключевые слова: секуляризм, демократия, государство, религия, нация, общество, культура.

SECULARISM IS A SUCCESSFUL MODEL OF GOVERNMENT

The article is devoted to the research and study of secularism as a successful model of statehood. It is noted that secularism is a system in which political activity and religious activity are carried out separately. That is, political and religious institutions operate separately. In this system, legislation is established within the framework of public needs, and the principle of separation of power and religion is enshrined in the basic law of many democratic countries. The role of the secular system as the driving force of societies in the modern world is shown. Another thing is that secularism is seen as a force of intellect, knowledge and scientific achievements. According to him, any political and social problem should be considered within the framework of a certain science.

Key words: secularism, democracy, state, religion, nation, society, culture.